

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ У СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

У статті розкрито сутність комунікативної компетенції, її структуру й компоненти. Наведено класифікацію мовленнєвих умінь, необхідних для озвучення мовлення, передачі авторської чи власної думки, за допомогою яких здійснюється корекція поведінки та діяльності студентів. Визначено особливості комплексних дидактичних ігор та виявлено загальні принципи їх моделювання. Сформульовано види навчально-мовленнєвих ситуацій, які сприяють формуванню кожного компонента комунікативної компетенції іноземних студентів.

Ключові слова: комунікативна компетенція, мовленнєві уміння, дидактичні ігри, іноземні студенти, мовна підготовка.

Навчання іноземних студентів є одним з важливих чинників становлення української держави як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору. Сучасний спеціаліст будь-якої держави зобов'язаний не лише досконало знати технологію своєї професійної діяльності, він має здійснювати процес взаємодії при встановленні суб'єкт-суб'єктних відносин з різними людьми й у різних сферах діяльності. Тому проблема підвищення якості підготовки спеціаліста, зокрема іноземного походження, набуває особливого значення.

Це потребує зосередження зусиль навчальних закладів на проблемі мовленнєвої підготовки фахівців як для України, так і для інших держав. Актуальність цієї проблеми визначена професійно-практичною необхідністю здійснення постійної мовленнєвої взаємодії спеціаліста з колегами, адміністрацією, громадськістю та потребою вдосконалення практичної підготовки студентів до професійного мовлення.

Підготовка іноземних студентів до професійного мовлення ускладнюється тим, що вони мають працювати в іншому мовленнєвому оточенні, тому шляхи, форми, методи формування в студентів-іноземців мовленнєвих умінь дещо обмежені. А ті загальні класичні методи, форми та шляхи (мовленнєві тренінги, індивідуальна робота, навчання в мікрогрупах тощо), якими в основному користується більшість викладачів вищих навчальних закладів, дають змогу вирішувати ці проблеми лише частково, тобто вони формують лише окремі мовленнєві вміння в майбутнього випускника.

Відомо, що оптимальним шляхом формування професійних умінь і навичок є включення студентів в активну діяльність. Тому ми вважаємо, що саме діяльнісний підхід у навчанні студентів іноземного походження є ефективним методом активізації закладених природою чи уже сформованих деяких мовленнєвих здібностей. І саме такий підхід допомагає вирішити низку завдань як у теоретичному, так і в практичному плані щодо формування в студентів професійних мовленнєвих умінь. А в цьому особ-

ливу роль відіграють ігри різного типу, які в педагогічній науці зараховують до “нетрадиційних методів” навчання. Ігри дають змогу студентів розглядати майбутню професійну діяльність як систему, всі елементи якої діють взаємопов’язано та взаємозумовлено.

На основі порівняльного аналізу психолого-педагогічних концепцій щодо досліджуваної проблеми було виявлено, що дефініція “комунікативна компетенція” ототожнюється зі здібностями в оволодінні мовою (О. Аршавська, М. Вятютнев, Д. Ізаренков, Д. Крістел, О. Рябоконт, С. Савіньон та ін.), розглядається як знання, уміння й навички, необхідні особистості для оволодіння мовою (Н. Гез, О. Константинова, Ю. Федоренко, Д. Хаймс та інші). Узагальнення цих концепцій дало змогу з’ясувати, що комунікативну компетенцію можна розглядати як сукупність мотивованих знань, умінь і навичок, необхідних студентів-іноземцям для здійснення мовленнєвої діяльності в навчально-професійній сфері.

Теоретичним підґрунтям для формування комунікативної компетенції студентів-іноземців у навчально-професійній сфері слугують дослідження, які розкривають сутність комунікативної компетенції (О. Аршавська, М. Вятютнев, Д. Ізаренков, О. Константинова, Д. Крістел, Ю. Федоренко та ін.); компоненти, що входять до її структури (Н. Гез, С. Козак, М. Левінстоун, І. Максимова, Р. Мільруд, С. Савіньон); умови її формування (М. Вятютнев, Ф. Денінгхауз та ін.); сутність навчально-мовленнєвої ситуації як основного засобу формування комунікативної компетенції (В. Бухбіндер, О. Бикова, І. Верещагіна, Н. Гез, Г. Гельміх, Н. Жинкін, О. Леонтєв, Ю. Пассов, Г. Рогова, Г. Рожкова, Г. Рубінштейн, В. Скалкін, Я. Шапіро, О. Щукін та ін.); її структуру (Ю. Пассов, Г. Рубінштейн, В. Скалкін та ін.) і прийоми утворення (О. Алхазішвілі, В. Апельт, Ю. Пассов та ін.).

Мета статті – проаналізувати особливості формування мовленнєвих умінь у структурі підготовки студентів-іноземців до професійної діяльності за допомогою дидактичних ігор і розвитку комунікативної компетенції майбутніх фахівців.

Т. Дементьева розкриває сутність комунікативної компетенції як сукупності мотивованих знань, умінь і навичок, необхідних особистості для здійснення мовленнєвої діяльності в навчально-професійній сфері, її структуру, яка включає: мотиваційний компонент, що забезпечує розвиток мотивації навчання, прищеплення інтересу до вивчення наукового стилю мовлення; мовний компонент, який передбачає оволодіння теоретичними знаннями мови й лексико-граматичними вміннями; предметно-мовленнєвий компонент, що зумовлює отримання знань про змістовний бік предмета, удосконалення лексичних умінь і поетапне формування умінь діалогічного та монологічного мовлення; прагматичний компонент, який передбачає доцільність вживання відповідних конструкцій, уміння брати участь у комунікації у зв’язку з намірами й ситуаціями спілкування, нормами мовленнєвого етикету. Завдяки цим основним компонентам, тобто

“базисним складовим”, можна досягти необхідного рівня комунікативної компетенції в навчально-професійній сфері [1, с. 123–125].

В. Коломієць запропонувала таку класифікацію мовленнєвих умінь:

1. Мовленнєві вміння, необхідні для озвучення мови: уміння володіти різноманітними властивостями голосу (силою, висотою, темпом, рухливістю, гучністю); уміння володіти нормативною дикцією, характерною для усного мовлення; уміння підпорядковувати правильне дихання структурі й логіці висловлення.

2. Мовленнєві вміння, необхідні педагогові для передачі авторської чи власної думки: уміння добирати адекватні задуму слова; уміння конструювати речення (висловлення) відповідно до норм мовлення; уміння моделювати інтонацію, адекватну структурі й змісту речення (висловлення); емоційно-образні мовленнєві вміння, за допомогою яких здійснюється емоційно-експресивний вплив на слухача (рольовий вплив).

3. Мовленнєві вміння, за допомогою яких здійснюється корекція поведінки та діяльності учнів: уміння оперативного й доцільно включатися в мовленнєву взаємодію, що продиктована певною ситуацією; уміння передбачати результати педагогічного мовлення (ефективність мовлення у структурі педагогічної діяльності); уміння коригувати мовленнєву діяльність учнів (мовлення); змінювати не лише якісний рівень мовлення, а і його адекватність поставленим завданням [3, с. 228].

У ході застосування комплексних дидактичних ігор необхідно враховувати їх певні особливості, а саме:

– педагогічна гра є засобом розвитку творчих умінь, творчого мислення, творчої ініціативи, творчої переконливості; у змісті педагогічної навчальної гри імітуються умови діяльності майбутнього вчителя-предметника;

– у педагогічній грі домінує педагогічна мета, ігрова ситуація є лише тлом;

– конструювання педагогічної гри здійснюється на основі поєднання змісту навчальної діяльності та прогнозованої реальної діяльності вчителя;

– в основу діяльності учасників педагогічної гри закладаються їх взаємодія й особистісні рішення, що виявляються в багатосторонній взаємодії.

Урахування цих особливостей щодо змісту та моделі педагогічної гри дало змогу на їх основі виявити загальні принципи моделювання педагогічних ігор: принцип проблемного спрямування змісту гри, який потребує від учасників самостійності у вирішенні педагогічної проблеми; принцип обов’язкової взаємодії учасників гри в запропонованих умовних ситуаціях з проявом особистісних професійних якостей; принцип мовленнєвої взаємодії як умова розв’язання конкретних навчальних педагогічних та ігрових завдань; принцип двоєдиної мети в педагогічній грі: досягнення мети професіоналізації особистості й розвитку цієї особистості; принцип ситуативного моделювання педагогічної гри, який сприяє створенню опти-

мальних умов для різнобічного розвитку особистості студента як в плані фахових мовленнєвих умінь, так і в плані творчих умінь [2].

Виявлення особливостей педагогічної гри і її принципів слугує створенню певного психолого-педагогічного підґрунтя й дає змогу висловити думку про те, що педагогічна гра може виступати активним методом навчання студентів.

Ураховуючи погляди різних учених щодо стадій формування мовленнєвих умінь (І. Богданова, Ю. Бурлаков, Л. Воронін та ін.) і зважаючи на практичну мету навчання студентів-іноземців, важливість формування кожного компонента комунікативної компетенції в навчально-професійній сфері, Т. Дементьєва виділяє такі види навчально-мовленнєвих ситуацій. Так, формування *мотиваційного компонента* здійснюється завдяки використанню стимулювальних і проблемних навчально-мовленнєвих ситуацій, які сприяють розвитку мотивації навчання та інтересу студентів до вивчення наукового стилю мовлення; *мовного компонента* – завдяки використанню: дублювальних ситуацій (формують уміння точно відтворювати мовленнєвий зразок), замінювальних (уміння підставляти й відтворювати зразок із новим змістом), поширювально-замінювальних (уміння поширювати заданий зразок), перетворювальних (уміння перебудовувати заданий зразок); моделювальних (уміння обирати форму та спосіб передачі змісту), комбінованих (уміння комбінувати засвоєний матеріал з раніше засвоєним); *предметно-мовленнєвого компонента*, навчаючи монологічного мовлення – завдяки використанню дублювальних ситуацій, підготовчо-комунікативних (уміння варіювати засвоєний матеріал, будувати за допомогою опори власне висловлювання), під час навчання діалогічного мовлення – дублювальних ситуацій, реагуювальних (уміння реагувати на репліку співрозмовника, розвивати репліку реагування), спонукальних (уміння починати діалог, розгорнути стимульне висловлювання); *прагматичного компонента* – завдяки використанню передрозмовних ситуацій, які формують уміння будувати висловлювання, брати участь у монологічному й діалогічному мовленні за допомогою опори та розмовних ситуацій, які формують уміння самостійно будувати власні висловлювання, брати участь у розмові або дискусії відповідно до завдань навчально-мовленнєвої ситуації. Послідовність виділених навчально-мовленнєвих ситуацій визначається порядком їх використання при формуванні кожного компонента комунікативної компетенції [1, с. 123].

Результати анкетувань іноземних студентів (110 осіб) на першому курсі у вищому навчальному закладі дали змогу виявити, що студенти-іноземці мають певні комунікативні труднощі, а саме: їм важко розуміти викладачів на лекціях (59,04%), сформулювати власне запитання (64,76%), брати участь у комунікації з іншими студентами – носіями іншої мови (49,52%), висловлювати власну думку (70,47%) тощо.

Анкетування та бесіди з викладачами, які працюють зі студентами-іноземцями на першому курсі, засвідчують недостатню підготовленість

останніх до навчання у вищому навчальному закладі, оскільки вони недостатньо розуміють мову викладача на лекції (92,42%) і сутність його запитань, не можуть відповісти на них (82,32%) й обґрунтувати відповідь, власну думку (86,36%). Отже, рівень успішності студентів-іноземців на першому курсі загалом низький, це спонукає до пошуку нових форм і методів навчання, спрямованих на оволодіння студентами-іноземцями комунікацією в навчально-професійній сфері, тобто формування мовленнєвих ситуацій.

Висновки. Особливість сучасного стану у викладанні іноземної мови полягає в докорінній зміні методологічної та методичної парадигми мовної освіти. Загальну мету освіти науковці формулюють як формування людини моральної, *Ното moralis*, а вивчення мови є засобом здобуття професійної освіти та розвитку особистості, яка може вести діалог культур. Для іноземців, що навчаються у ВНЗ України, українська (російська або інша регіональна) мова є мовою соціокультурного оточення й обов'язково викладається з метою формування вмінь міжкультурної комунікації та створення навчально-мовленнєвих ситуацій. Таким чином, проблема мовної підготовки стає базовим складником удосконалення навчання іноземців.

Список використаної літератури

1. Дементьєва Т. І. Навчально-мовна ситуація як засіб формування комунікативної компетенції студентів-іноземців у навчально-професійній сфері спілкування / Т. І. Дементьєва // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – Харків, 2003. – Вип. 24. – С. 121–125.
2. Коваль Л. М. Формування у студентів немовних вищих навчальних закладів англо-мовної професійно орієнтованої мовної компетенції / Л. М. Коваль // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.4. – С. 318–321.
3. Коломієць В. С. Особливості формування мовленнєвих умінь у студентів-іноземців / В. С. Коломієць // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – Київ, НПУ, 1999. – Вип. 3. – С. 226–232.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2015.

Руденко Н. В. Особенности формирования речевых умений студентов-иностранцев

В статье раскрыта сущность коммуникативной компетенции, ее структура и компоненты. Приведена классификация речевых умений, необходимых для озвучивания речи, передачи авторского или собственного мнения, с помощью которых осуществляется коррекция поведения и деятельности студентов. Определены особенности комплексных дидактических игр и выявлены общие принципы их моделирования. Сформулированы виды учебно-речевых ситуаций, которые способствуют формированию каждого компонента коммуникативной компетенции иностранных студентов.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, речевые умения, дидактические игры, иностранные студенты, языковая подготовка.

Rudenko N. Peculiarities of Speech Abilities of Foreign Students

The article is devoted to the problem of professional speaking training of foreign students. The term “complex didactic game” is analyzed. Pedagogical possibilities of acquiring speaking skills by foreign students by means of such games are revealed. The principles of complex didactic games modeling are pointed out and the peculiarities of their use in the structure of foreign-students’ speaking activities training are designated.

The characteristic features of speaking skills and the indicators of students speaking skills are given. It is proved that the effective method to develop the readiness of foreign students for speaking activity is a complex didactic game as means of purposeful and guided students' activity.

Its peculiarities are revealed, such as: game content; students' interaction, which corresponds to their future profession; problematic pedagogical situations; model of pedagogic process, which is aimed at establishing integral links between game and practical activity.

The essence and structure of communicative competence of foreign students have been defined. Indicators and criteria of its formation have been specified. The principles of forming communicative competence in the educational and professional sphere using educational and speech situations have been grounded. The concept of educational and speech situations has been specified.

Key words: *communicative competence, speaking skills, didactic games, foreign students, language training.*